

Det virker lidt snævert at begrænse analysen til sammensværgelsesbrevet, kun en passant i anden sammenhæng omtales beseglingsforholdene på manifestet til Viborg stift. Men både manifesterne (til Viborg stift og Fyn bevaret i originaler, til Ribe stift kun hos Huitfeldt) og opsigelsesbrevet (kun overleveret i Huitfeldts gengivelse) er så centrale for den nye problemstilling, at et kapitel viet en udførlig diplomatarisk analyse af de 5 aktstykker havde været ønskelig, men unægtelig meget forlangt.

Til sidst et lille irritationsmoment: Hvorfor omtales biskop Stygge Krumpen konsekvent som Stig Krumpen? Han var dog opkaldt efter sin morbror biskop Niels Stygge. Trykfejlene er mange, men det må man jo efterhånden vænne sig til at leve med. Til de mere muntre hører den skånske gengærd, der er blevet til »genfærds fetalje« (s. 24) og »rådernes virksomhed hylledes i et næsten uigennemtrængeligt mørke« (s. 188).

Det er Mikael Venges store fortjeneste at have kulegravet et omfattende materiale og ved at anskue situationen fra en ny indfaldsvinkel formået at argumentere for en anden opfattelse end den hidtil dominerende. Han har vakt ny interesse for de begivenheder der førte til den tragiske sejlads på Lillebælt. Vi hører gerne mere fra ham.

Thelma Jexlev

Mønt- og personalhistorie

JØRGEN STEEN JENSEN: HERTUG HANS DEN YNGRE. *En biografi. Katalog over mønter og fortegnelse over møntfund. Fra Als og Sundeved bind 50, udgivet af Historisk Samfund for Als og Sundeved, Numismatisk Forening for Nord- og Sydslesvig 1971. 196 s. 46 kr.*

Christian IV's farbroder, hertug Hans den Yngre af Sønderborg-Plön, er et oplagt emne for en historiker, der tillige er numismatiker, da en belysning af hertugen som møntherre giver et væsentligt supplement til forståelse af såvel selve personen som hans tid. Det er dog ikke alene i denne egenskab, at Jørgen Steen Jensen har taget hertugens historie op til fornyet undersøgelse, han gennemgår tillige – for en stor del på grundlag af utrykte kilder – hans godskøb, landbrugspolitik og omfattende byggeforetagender, såvel som hans »udenrigspolitik« og forhold til de forskellige erhverv.

Indledningsvis gør Jørgen Steen Jensen rede for familien og kommer bl. a. med nogle pudsige iagttagelser vedrørende Hans' forhold til moderen, dronning Dorothea, der åbnede alle sønnens breve og var bange for, at han skulle lære dårlige sæder og skikke, hvis han rejste bort fra hendes indflydelse. Han tog imidlertid revanche efter hendes død og blev med tiden en meget berejst mand.

Ægteskaberne med de to unge, flittigt børnefødende hustruer er kortfattet

skitseret. Det første var med Elisabeth af Braunschweig Lüneburg-Grubenhagen, det andet med Agnes Hedvig af Anhalt, August af Sachsens datter, som var blevet enke i en alder af knap 13 år. Der gøres rede for de 23 levedygtige børns skæbner.

Typisk for sønnerne af en så børnerig, mindre, europæisk fyrste på den tid var, at fire af dem kæmpede imod tyrkerne og to af dem faldt. De fleste af sønnerne rejste udenlands i nogle år, bl. a. for at finde sig passende gemalinder. Forfatteren mener, at det var nok så vanskeligt at være søn af hertug Hans som at være datter! Ganske vist gik det lidt trægt med at få alle tolv døtre gift, men det lykkedes i næsten alle tilfælde selv om medgiften var beskeden.

Hertug Hans havde modtaget retten til at slå mønt af kejser Rudolf II, og den gjaldt selvsagt kun for Holsten. Ikke desto mindre fandt møntslagningen i første omgang (o. 1604) sted i Sønderborg, en foreteelse som Christian IV tilsyneladende lukkede øjnene for, idet han blot bemærkede, at mønterne var holstenske og underlødige, og følgelig nedsatte han værdien af hertug Hans' dobbeltskillinge med $\frac{1}{4}$. Da han gør det samme i 1618–19 under Hans' 2. møntslagningsperiode, mener Jørgen Steen Jensen, at det muligvis var uberettiget, fordi disse 2-skillinge ofte findes kontramarkerede med forskellige Hansestæders stempler, hvilket ikke havde fundet sted, hvis de pågældende byer havde lidt tab derved. – Men forfatteren er da også af den opfattelse, at det snarere er en slags konkurrencemoment, der har gjort sig gældende i forholdet mellem de fyrstelige møntherrer, og at Christian IV's forbud i 1622 mod Hans den Yngres nældebladsskillinge bevirkede, at dennes møntforpagter Reinhardt ikke kunne komme af med sin småmønt og i stedet måtte præge dalere. Steen Jensen hælder til den anskuelse, at hertug Hans ikke har haft noget synderligt økonomisk udbytte af sin møntherrevirksomhed, men at den snarere har været en prestigesag for ham!

For numismatikere er kataloget over Hans den Yngres og hans sønners mønter og medailler af meget stor værdi, ikke alene fordi Chr. Langes gamle værk om slesvig-holstenske mønter er så vanskeligt at få fat på, men også fordi der på et væsentligt punkt om nogle af nældebladsmønternes datering gøres op med Langes bestemmelser.

Fundlisten giver gode oplysninger om mønttypernes, først og fremmest rytterpenningenes og nældebladsmønternes, udbredelse. Disse spillede en rolle blandt de mønter, der gentes i jorden under Svenskekrigene i 1600-tallet, og ikke mindst var der – som beskrevet af Kirsten Bendixen (Nordisk Numismatisk Tidsskrift 1969) – en ret stor repræsentation af dem i Balleskatten på Djursland.

Bogen er vel illustreret både med fotografier af mønterne, medaillerne og af de malede portrætter af hertug Hans, som Steen Jensen har viet et helt kapitel i forbindelse med en gennemgang af ikonografien.

En del breve og forordninger gengiver Steen Jensen bag i bogen. Men det må fremhæves som forfatterens store fortjeneste, at han til sin fremstilling tillige benytter en mængde andet utrykt kildemateriale og omhyggeligt angiver det-

te i sine noter; disse er herved gode henvisninger, for dem, der vil arbejde videre med specielle emner. Men det er også noterne, læseren må ty til for at forstå flere af forfatterens meningsytringer, for begrundelserne ligger ofte kun i noterne.

Det kan sluttelig nævnes, at forfatteren har haft adgang til de manuskripter, som prins Hans af Glückborg igennem 30 år havde udarbejdet om sin ældre navnebroders historie. Steen Jensens dom over Hans den Yngre er knap så streng som den prins Hans fældede over ham, idet Steen Jensen betragter ham ud fra hans samtid og siger, at han udnyttede dennes og situationens muligheder til det yderste og primært var jorddrot, sekundært landsherre.

Fritze Lindahl

Spionage

SVENSK AGENT VED SUNDET. *Toldkommissær og agent i Helsingør Anders Svenssons depecher til Gustav II Adolf og Axel Oxenstierna 1621–1626. Udgivet med indledning og kommentarer ved Leo Tandrup. (Skrifter udgivet af Jysk Selskab for Historie: nr. 26). Aarhus 1971. 694 s. 85,50 kr.*

Som det første tilløb til en fast diplomatisk repræsentation i Danmark oprettede den svenske regering i 1621 under indtryk af Sveriges voksende udenrigspolitiske engagement en stilling som toldkommissær og agent i Helsingør. Posten besattes med den borgerlige Anders Svensson til Isberga, der fik til opgave ikke blot at varetage svenske interesser ved toldvisitationen i Sundet, men tillige at indsamle informationer om danske politiske og militære aktiviteter og desuden bearbejde og videregive den løbende strøm af efterretninger om begivenhederne i Europa, som kunne erfares på toldboden i Helsingør. Under hele hans tid i Helsingør fra 1621 til 1626 sendte Svensson regelmæssigt med ca. 2 ugers interval indberetninger til såvel Gustav Adolf som Axel Oxenstierna. Disse ialt ca. 150 indberetninger har Leo Tandrup udgivet efter originalerne i henholdsvis Oxenstierna og Danica-samlingen i Riksarkivet i Stockholm som et led i arbejdet på en afhandling om den danske politik over for Sverige 1613–25.

Udgiveren har skrevet en fyldig indledning til bogen med en gennemgang af den politiske baggrund for Anders Svenssons virke samt en vurdering af hans arbejdsmåde og af depechernes kildeværdi. Tandrup har endvidere valgt at forsyne udgaven ikke blot med grundige tekstkritiske anmærkninger, men også med for en sådan udgave usædvanlig omfattende realkommentarer. Netop i det sidste forhold ligger nok i virkeligheden udgavens største værdi. For i almindelighed rummer depecherne kun relativt få oplysninger, der kan karakteriseres som primære, i den forstand at de i betragtning af tilblivelsessituationen (rygter, meddelelser fra 2. eller 3. hånds vidner) kun kan tillægges synderlig kildeværdi,